

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Ekonomik Kalkınma İlişkisi: OECD Ülkeleri Analizi*

Esin ASLANPAY ÖZDEMİR¹, Asuman ALTAY²

Özet

Bu çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisinin analiz edilmesidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisi, OECD üyesi 36 ülkenin 2010-2017 dönemine ilişkin yıllık verileri kullanılarak, panel veri yöntemi ile incelenmiştir. Bunun yanında 36 ülke, gelir düzeylerine göre iki gruba ayrılarak, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisi her iki ülke grubu için yeniden analiz edilmiştir. OECD üyesi 36 ülkeyi kapsayan modelden elde edilen ampirik bulgular; eğitimde, işgücüne katılımı ve parlamentoda temsilde toplumsal cinsiyet eşitliği arttıkça ekonomik kalkınma düzeyinin arttığını göstermektedir. Bununla birlikte; ülkelerin iki gelir grubuna ayrıldığı modellerden bazı açıklayıcı değişkenler için farklı bulgular elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Ekonomik Kalkınma, Panel Veri Analizi

Jel Kodu: J16, O10, C23

The Relationship Between Gender Equality and Economic Development: An Analysis of OECD Countries

Abstract

The aim of this study is to analyze the relationship between gender equality and economic development. The relationship between gender equality and economic development was analyzed by the panel data method using 36 OECD member countries' annual data for the period 2010-2017. Furthermore, 36 countries were divided into two groups according to income levels, and the relationship between gender equality and economic development was re-analyzed for both country groups. Empirical evidence from the models covering 36 OECD member countries suggests that as gender equality increases in education, labor force participation, and representation in parliament, the level of economic development increases. However, different results were obtained for some explanatory variables from the models in which countries were divided into two income groups.

Keywords: Gender Equality, Economic Development, Panel Data Analysis

Jel Codes: J16, O10, C23

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin sahip olunan haklar ve fırsatlar, elde edilen kazanımlar ve faydalar, katlanılan maliyetler bakımından eşit düzeyde olmasını ifade etmektedir. Fırsat eşitliği anlayışı çerçevesinde sosyal, ekonomik, politik, yasal ve

kültürel birçok alana temas etmesi bakımından toplumsal cinsiyet eşitliğinin çok boyutlu bir olgu olduğu ifade edilebilir. Toplumsal cinsiyet eşitliğine olan mesafe, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde hayatın her alanında görünebilir biçimdedir ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler biçiminde ortaya çıkmaktadır. Eğitime erişimde ve eğitim

ATIF ÖNERİSİ (APA): Aslanpay Özdemir, E., Altay, A. (2021). Toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisi: OECD ülkeleri analizi. İzmir İktisat Dergisi. 36(3). 601-615. Doi: 10.24988/ije.202136307

* Bu çalışma, Esin Aslanpay Özdemir'in "Kamu Politikaları Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kalkınma İlişkisi" başlıklı Doktora tezinden (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020) üretilmiştir.

¹ Araş. Gör. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Merkez / KARAMAN, **EMAIL:** easlanpay@kmu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-5652-1361

² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Buca / İZMİR, **EMAIL:** asuman.altay@deu.edu.tr **ORCID:** 0000-0002-6685-8101

sürdürülmesinde, işgücüne katılımında ve meslek yaşamının çeşitli aşamalarında, sağlıklı ve iyi oluş bağlamında, karar alma ve politik katılımında, kaynaklara erişimde ve onların yönetilmesinde toplumsal cinsiyete dayalı farklılıkları ve eşitsizlikleri görmek mümkündür.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, yalnızca hakların tanımlanması ve sağlanması bağlamında ortaya çıkardığı insani sonuçlar açısından değil; ekonomik sonuçlar açısından da önemli ve tüm toplumu etkileyen bir konudur. Yaşamın çeşitli alanlarında türlü biçimlerde ortaya çıkan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler; toplumsal huzur, barış ve dayanışma bileşenlerini olumsuz etkilediği gibi ekonomik büyüme ve sosyoekonomik gelişmenin, potansiyelinin altında kalmasına neden olabilmektedir.

Gerek insani gerekse ekonomik gerekçeler bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin, kalkınma açısından; kalkınma düzeyinin de toplumsal cinsiyet eşitliği açısından dikkate değer önemi bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edildiği bir ortamda görece daha az değer verilen cinsiyet olan kadınların, ekonomik ve sosyal değer yaratma kabiliyeti gelişebilecek, sosyal ve ekonomik gelişmeye olan katkıları artacaktır. Sosyoekonomik gelişme düzeyinin yükselmesi ile daha eşitlikçi bir toplumsal perspektif inşa edilebilecektir. Bu bağlamda verili bir toplumda ekonomik, sosyal ve politik süreçlerde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin azalması ve kadınların sosyoekonomik rolünün artması ile ekonomik kalkınma düzeyinin yükseleceği ve ekonomik kalkınma düzeyinin yükselmesi ile kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsiz koşulların azalacağı ve sosyoekonomik hayatta toplumsal cinsiyet eşitliğini tesis etmenin kolaylaşacağı ileri sürülebilir.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE KALKINMA İLİŞKİSİ

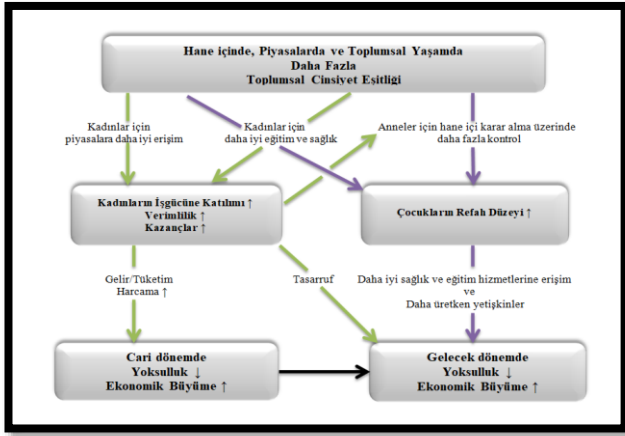
Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin sınırlamalara maruz kalmaksızın yaşamda eşit fırsatlara sahip olmasını ifade

etmektedir. Fırsat eşitliğinin tesis edildiği bir ortamda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak da olanaklı hale gelebilecektir (Reeves ve Baden, 2000: 10). Toplumsal cinsiyet eşitliği, salt niceliksel bir eşitlik anlamına gelmemekte; fırsat eşitliği yaklaşımı çerçevesinde kadınların ve erkeklerin yaşamlarında eşit şekilde tatmin sağlayabildikleri bir denge durumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliği ile kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaçlar, öncelikler ve beklentiler taşıdıklarının ve hayatta farklı sınırlamalarla karşı karşıya kaldıklarının kabul edilmesinin amaçlandığı söylenebilir (Momsen, 2009: 8).

Eğitime erişimde ve sürdürülmesinde, işgücüne katılımında ve işgücü piyasalarında, politik temsil ve karar alma mekanizmalarına katılımında toplumsal cinsiyet eşitliği dengesinin gözetilmesi, gerek ekonomik istikrarı destekleme gerekse toplumsal barış ve uzlaşma ortamının tesisi açısından önem arz etmektedir. Ekonomide üretkenliğin ve diğer kalkınma göstergelerinin söz konusu yaklaşımla sağlanabileceği yönündeki fikir birliği her geçen gün güçlenmektedir.

Haklar, kaynaklar ve politik ifade alanındaki eşitsizlikler genellikle kadınların dezavantajına olsa da bu durum, esas olarak toplum geneli açısından dezavantajdır ve kalkınma sürecinin önünde engel teşkil etmektedir (The World Bank, 2001a: 73). Ekonomide verimlilik, etkinlik ve ekonomik gelişme için engel teşkil eden bu durum, hane içinde ve işgücü piyasasında beşeri sermaye birikimini engelleyerek ve kadınları kaynaklardan, kamu hizmetlerinden ve üretici faaliyetlerden sistematik biçimde dışlayarak ekonominin refah yaratma kapasitesini daraltmaktadır (The World Bank, 2001b, 35, 36). Bu bağlamda özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmenin; işgücünün verimliliğini ve işgücü tahsisinin etkinliğini artırarak ekonomik büyümede artış ve gelir yoksulluğunda azalma konularında doğrudan bir etkiye sahip olacağı ifade edilebilir (The World Bank, 2003: 6). Gerek cari dönemde ortaya çıkan gerekse etkileri uzun yıllara yayılan toplumsal cinsiyet

eşitliğinin ekonomi geneli etkileri Şekil 1’de gösterilmektedir (Morrison vd., 2007: 2):

Şekil 1: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile Ekonomik Büyüme ve Yoksulluk İlişkisi

Sosyoekonomik yaşamın çeşitli alanlarında daha fazla toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanması ile kadınların daha iyi eğitim ve sağlık hizmeti alarak piyasalara daha kolay erişim sağlayacağı ifade edilebilir. Kadınların işgücüne katılım düzeyinin artması ile verimlilik ve kazanç artışları sağlanarak, gerek tüketim gerekse tasarruf düzeyinin artması mümkün hale gelebilmektedir. Bu yolla cari ve gelecek dönem büyüme artışı sağlanması ve yoksulluğun azaltılması gerçekleştirilebilecektir. Bununla birlikte hane içinde toplumsal cinsiyet eşitliklerinin artması kadınların hane içi kaynaklar üzerindeki söz hakkını ve kontrol gücünü artırarak çocukların refah düzeyinin yükselmesine neden olabilecektir. Daha iyi eğitim ve sağlık koşullarına sahip olan çocuklar, daha nitelikli yetişkinler olarak uzun vadede büyüme artışı ve yoksulluk azaltılması amaçlarına önemli katkılar sunabileceklerdir. Verimlilik ve kazanç artışlarının uzun dönemde yarattığı ekonomik getiriler, vergilendirilebilir daha fazla alan yaratılmasını sağlayarak kamu kesimi açısından daha yüksek gelirler sağlayabilecektir.

3. LİTERATÜR

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kalkınma ilişkisini araştırmaya yönelik literatürün kalkınma düzeyini büyük ölçüde ekonomik

boyutu ile ele aldığı görülmektedir. Bu kapsamda kalkınmayı sosyoekonomik bir olgu olarak değerlendirerek insani gelişmişlik boyutunu da dikkate alan çalışmaların yanı sıra; literatürün önemli bir çoğunluğunda kalkınmanın ekonomik göstergelerle ölçüldüğü bir yaklaşım benimsendiği söylenebilir. Bununla birlikte; toplumsal cinsiyet eşitliğinin eğitim, sağlık, istihdam ve politik eşitlik gibi münferit boyutlarıyla ölçüldüğü çalışmalar olduğu gibi eşitlik göstergelerinin bir arada bulunduğu ya da kompozit endekslerle değerlendirildiği çalışmalar da bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında çeşitli düzeylerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlayan literatür özetlenecektir.

Benavot (1989), 96 ülkenin 1960-1985 dönemine ilişkin verilerini kullanarak yaptığı panel regresyon analizi ile eğitimde toplumsal eşitliğinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Çalışmada az gelişmiş ülkelerde ve özellikle de bunların en yoksullarında ilköğretim düzeyinde kız çocuklar arasında eğitime erişimin artmasının, ekonomik kalkınma üzerinde oğlan çocuklar arasında eğitime erişimin artmasından daha güçlü bir etkisi olduğu bulgulanmıştır.

Hill ve King (1993), 152 ülkenin 1960-1985 dönemi verilerini kullanarak eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çok değişkenli regresyon analizi ile eğitimde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin/toplumsal cinsiyet açığının ekonomik büyümeyi azalttığını bulgulanmışlardır.

Dollar ve Gatti (1999), 127 ülkenin 1975-1990 dönemine ilişkin beş yıllık verilerini kullanarak yaptıkları panel regresyon analizinde öncelikle eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Veri setini eğitimli kadın oranının düzeyine bağlı olarak daha gelişmiş ve daha az gelişmiş ülkeler olarak ikiye ayırarak, daha gelişmiş olan ülkelerde erkeklerin eğitim düzeyinin, ekonomik büyüme üzerinde negatif ve anlamlı olmayan bir etkiye sahip olduğunu; kadınların eğitim düzeyinin pozitif ve anlamlı

bir etkisi olduğunu bulgulamışlardır. Daha az gelişmiş ülkeler için ise gerek kadınların ve gerekse erkeklerin eğitim düzeyinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı olmayan bir etkisi olduğu görülmüştür.

Klasen (1999), 109 sanayileşmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1960-1992 dönemine ilişkin verilerini kullanarak yaptığı panel regresyon analizi ile eğitimde ve istihdamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme ve kalkınmayı hangi ölçüde azaltabileceğini ve Klasen (2002), eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin uzun dönemli ekonomik büyümeyi nasıl etkileyeceğini incelemiştir. Araştırmaların genel bulguları, gerek eğitimde ve gerekse istihdamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ortalama beşeri sermaye düzeyini düşürerek ekonomik büyümeyi doğrudan etkilemektedir.

Seguino (2000), 20 yarı sanayileşmiş ülkenin 1975-1995 yılları arasındaki verilerini kullanarak, kadınların ihracat sektöründe işgücü ihtiyacının çoğunu karşıladığı farklı düzeylerde ihracat yönelimli yarı sanayileşmiş ekonomilerde ekonomik büyümenin belirleyicilerini analiz etmektedir. Panel regresyon analizinin kullanıldığı çalışma, gerek erkek ve gerekse kadın eğitiminin ekonomik büyüme ile pozitif bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

Esteve-Volart (2000), 100'ün üzerinde ülkenin 1965-1989 yılları verilerini kullanarak eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve büyüme arasındaki dışbükey ilişkiyi panel regresyon analizi ile test etmiştir. Teorik modelde açıklandığı gibi eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği ve büyüme arasında dışbükey biçimde anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır. Özellikle görece yüksek kadın/erkek okullaşma oranına sahip olan ülkelerde söz konusu okullaşma oranının yükselmesi, büyümeyi azaltırken kadın/erkek okullaşma oranının çok düşük olduğu ülkelerde bu oranın yükselmesi büyümeyi artırmaktadır.

Knowles vd. (2002), 73 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1960-1990 dönemine ilişkin verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini en küçük kareler yöntemi ve iki aşamalı en küçük kareler yöntemi ile incelemiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin artması, daha yüksek işgücü verimliliği ve büyüme düzeyi sağlamaktadır.

Klasen ve Lamanna (2009), Klasen tarafından 1999 ve 2002 yıllarında yapılan çalışmaların yöntemini benimseyerek 93 ülkenin 1960-2000 dönemi verileri ile çalışmalarını güncellemişlerdir. Güncel ve daha uzun bir dönemi kapsayan verilerin kullanıldığı çalışmada eğitimde ve istihdamda toplumsal cinsiyet açıklarının ekonomik büyümeyi önemli ölçüde azalttığı bulgulanmıştır.

Thévenon vd. (2012), 30 OECD ülkesinin 1960-2008 dönemine ilişkin verilerini kullanarak eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; kadınların erkeklere oranla eğitime katılımının artmasının ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır.

Jayasuriya ve Burke (2013), 109 ülkenin 1970-2009 dönemine ilişkin panel verileri ile yaptıkları analizde kadınların politik temsil düzeyinin ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini incelemiştir. 1970-2009 dönemine ilişkin sonuçlar, parlamentodaki kadın oranının, ekonomik büyümeyi etkilediğine dair anlamlı bir bulgu sağlamamaktadır. Örneklemin 1993-2009 dönemi ile sınırlandırılması ile elde edilen sonuçlar ise parlamentoda daha yüksek düzeyde kadın politik temsil oranlarına sahip ülkelerin daha hızlı büyüyen ekonomiler olduğunu doğrulamaktadır.

Yumuşak vd. (2013), Türkiye'nin 1968-2005 dönemine ilişkin verilerini kullanarak eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini nedensellik

analizi ile incelemişlerdir. Araştırma bulguları; kadınların düşük düzeyli eğitiminin, ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğunu ve eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Oztunc vd. (2015), 11 seçilmiş Asya Pasifik ülkesinin 1990-2010 yılı verilerini kullanarak yaptıkları panel regresyon analizi ile kadınların eğitimi, işgücüne katılımı ve doğurganlık değişkenlerinin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırma bulgularına göre; söz konusu ülkelerde kadınların ilköğretime ve işgücüne katılım oranlarının ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi bulunurken; doğurganlık oranının ekonomik büyüme üzerinde (en) anlamlı ve pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

Xu (2015), 30 Asya ülkesinin 1991-2013 dönemine ilişkin verilerini kullanarak yaptığı panel regresyon analizi ile politik katılımı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediğini incelemiştir. İncelenen yılların 1991-2003 ve 2003-2013 biçiminde iki ayrı döneme ayrılmasıyla yapılan regresyon analizinde 1991-2003 döneminde kadınların politik katılımının ekonomik büyümeyi etkilediği yönünde anlamlı bir bulgu elde edilememiştir. Çalışmada bu durum, kadınların politik katılımının ekonomik büyümeyi etkileyebilmesi için kadın politika yapımcıların parlamentoda belirli bir düzeye ulaşmış olması gerektiğine; ancak 1990'ların başında Asya'da kadın politika yapımcıların parlamentodaki payının oldukça düşük olmasına bağlanmıştır. Kadınların politik katılımının artmış olduğu 2003-2013 dönemine ilişkin bulgular ise parlamentodaki kadın üye oranının, Asya'da ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini göstermektedir.

Cabeza-García vd. (2018), 127 ülkenin 2000-2014 dönemine ilişkin verilerini kullanarak ekonomik büyüme ile toplumsal cinsiyete dayalı dört temel faktör olarak eğitim, işgücüne katılım, doğurganlık ve demokrasi arasındaki ilişkiyi genelleştirilmiş momentler metodu ile

analiz etmişlerdir. Analiz bulguları, kadınların yüksek doğurganlık oranının, ekonomik büyüme üzerinde negatif etkileri olduğunu doğrulamaktadır. Kadınların ortaöğretime ve eşit koşullarda işgücü piyasalarına daha fazla katıldığında ve daha fazla aktif politik katılıma eriştiğinde ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiler meydana geldiği bulgulanmıştır.

4. UYGULAMA

Çalışma ile farklı sosyal, ekonomik ve politik boyutlarıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamanın, ekonomik kalkınma düzeyi üzerindeki olası etkilerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın dayandığı temel hipotez ve buna ilişkin alt hipotezler aşağıdaki gibidir.

- Hipotez: Çeşitli düzeylerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin, ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etkiler yaratması beklenmektedir. Bu kapsamda;
 - Kadınların eğitim düzeyinin artmasının, ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etki yaratması,
 - Kadınların işgücüne katılım düzeyinin artmasının, ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etki yaratması,
 - Kadınların demokratik katılım düzeyinin artmasının ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etki yaratması beklenmektedir.

4.1. Veri Seti ve Yöntem

Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi analiz etmek üzere 36 OECD üyesi ülkenin 2010-2017 yılları arasındaki verileri kullanılmıştır. Tüm OECD üyesi ülkeleri analize dâhil etmek ve veri kaybını asgari düzeyde tutmak amacıyla incelenen dönem, 2010-2017 dönemi olarak belirlenmiştir.

Analizde yer verilen ülkeler; Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Kore,

Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Birleşik Krallık ve ABD'dir.

Modellere ilişkin bağımlı ve açıklayıcı değişkenlerin seçiminde eğitimde, işgücüne katılımda, demokratik temsilde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkilerini ayrı ayrı farklı çalışmalarla ortaya koyan ve literatür özetinde yer verilen tüm çalışmalardan belirli ölçülerde yararlanılmıştır. Sözü edilen çalışmalar içinde Cabeza-García vd. (2018) tarafından yapılan ve değişkenler bakımından en kapsamlı olan çalışma, bağımlı ve açıklayıcı değişkenlerin belirlenmesinde özellikle yol gösterici olmuştur.

Kişi başına düşen gelir düzeyi, ekonomik kalkınmanın ölçüsü olarak ele alınmış ve logaritmali kişi başına düşen gelir, bağımlı değişken olarak modele dâhil edilmiştir. OECD ülkelerine ilişkin satın alma gücü paritesine göre 2011 sabit uluslararası fiyatlarıyla kişi başına düşen gelir, Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır.

En az bir ortaöğrenim görmüş 25 yaş ve üstü kadınların oranı değişkeni, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğinin; 15 yaş ve üstü kadınların işgücüne katılım oranı, işgücüne katılımda toplumsal cinsiyet eşitliğinin; ulusal parlamentolarda kadınların sahip olduğu koltukların oranını ifade eden parlamentoda temsil oranı, demokratik katılımda toplumsal cinsiyet eşitliğinin göstergesi olarak saptanmış ve modele açıklayıcı değişkenler olarak dâhil edilmiştir. Sözü edilen toplumsal cinsiyet eşitliği göstergeleri, UNDP veri tabanından alınmıştır.

36 OECD üyesi ülkenin tamamına yer veren genel modelde kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de yer almaktadır. 2010-2017 yılları arasında 36 ülkeye ait kişi başına düşen gelire bakıldığında yaklaşık ortalama değerinin 37.511 \$ olduğu görülmektedir. Logaritmali kişi başına düşen gelir ise 10,46'dır. En az bir orta öğrenim görmüş kadınların oranı ortalama 86,5635 iken işgücüne katılım oranı ortalama 53,3171'dir. Bu ülkelere ait kadınların parlamentoda temsil oranının ortalama 26,9576 olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
Kişi Başına Düşen Gelir \$	37511,48	14348.34
Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir (LKBDG)	10.4687	0.3517
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı (OÖKO)	86.5635	15.2596
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (KİKO)	53.3171	7.2878
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı (KPTO)	26.9576	9.4698

Çalışmada yapısı gereği hem birim (N) hem de zaman (T) boyutunu içermesi açısından önemli bir avantaja sahip olan panel veri yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada incelenen ülke sayısı birim sayısına karşılık gelmektedir ve değeri 36'dır. Çalışma, 2010 ve 2017 yıllarını kapsadığından dönem sayısı, 8 yıldır. Böylece birim sayısının, dönem sayısından daha fazla olduğu (36>8) görülmektedir. Çalışmada kalkınma düzeyinin, kişi başına düşen gelir düzeyi ile ölçüldüğü bir model kurulması

tasarlanmıştır. Logaritmali kişi başına düşen gelir değişkeninin bağımlı değişken olduğu sözü edilen model aşağıdaki şekilde yazılmaktadır:

$$LKBDG_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 OÖKO_{it} + \beta_2 KİKO_{it} + \beta_3 KPTO_{it} + u_{it}$$

Doğrusal panel veri modelleri genellikle Havuzlanmış En küçük Kareler (HEKK), Sabit Etkiler (SE) ve Tesadüfi Etkiler (TE) olmak üzere 3 farklı yöntem kullanılarak hesaplanabilmektedir (Asteriou ve Hall, 2007:

345). En Küçük Kareler (EKK) yöntemi, spesifik birimlere ait etkilerin olmadığı göz önünde bulundurularak, havuzlanmış verilerle açıklayıcı değişkenlerin, bağımlı değişken üzerindeki etkilerini araştıran bir modeldir. Panel veriler, yapısı gereği her bir birime ait farklı kesit katsayılarını içermektedir. Her birime ait sabit kesit katsayılarının tahmin edilmesinde SE modeli kullanılırken; her bir birime ait katsayıların bağımsız tesadüfi değişkenler olarak ele alındığı tahminlerde ise TE modeli tercih edilmektedir (Wooldridge, 2002; Arellano, 2003; Greene, 2003; Baltagi, 2005).

HEKK yöntemi, tahmin edilen kesitler arasında fark olmadığı anlamını içermekte ve bu bağlamda veri setinin homojen olduğu hipotezi altında faydalı olmaktadır. Bu durum sınırlayıcı olduğundan tahmin yöntemine sabit ve tesadüfi etkiler dâhil edilmektedir. SE modeli, her birimin kendi sabit teriminde farklılaştığını varsaymakta iken TE modeli, her birimin kendi hata teriminde farklılaştığını varsaymaktadır. Genel olarak panel veri modellerini test etmenin olası iki yolu arasındaki fark bu noktada ortaya çıkmaktadır (Asteriou ve Hall, 2007: 345, 348).

Bu kapsamda HEKK, SE ve TE modelleri tahminlenmiştir. Önce HEKK ile SE ve TE ayrı ayrı test edilerek HEKK ile kurulan modelin kullanılıp kullanılmayacağına karar verilmiştir. Yapılan testin ardından HEKK ile kurulan modelin uygun olmadığı görülmüş ve SE ve TE arasında seçim yapmak için Hausman testi gerçekleştirilmiştir. Yapılan test sonucu, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisinde SE ile kurulan modelin uygun olduğuna karar verilmiştir. Daha sonra modellere ait temel varsayımlar test edilmiştir. Varsayımlardan sapmalar belirlendikten sonra ise uygun dirençli tahmin yöntemleri ile model tekrar tahmin edilerek model sonuçları yorumlanmıştır.

4.2 Model Sonuçları

Ekonomik kalkınma düzeyinin göstergesi olarak logaritmali kişi başına düşen gelir değişkeni, bağımlı değişken; toplumsal cinsiyet eşitliği göstergeleri olan kadınların eğitim düzeyi, işgücüne katılım ve parlamentoda temsil oranları ise açıklayıcı değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisine ait HEKK, SE ve TE Modellerine ilişkin tahmin sonuçları Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2: Kişi Başına Düşen Gelire Göre Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir	HEKK Modeli		Sabit Etkiler Modeli		Tesadüfi Etkiler Modeli	
	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı	0.0089*	0.0014	0.0033*	0.0012	0.0034*	0.0012
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	0.0045	0.0035	0.0299*	0.0036	0.0271*	0.0033
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı	0.0121*	0.0021	0.0034*	0.0012	0.0037*	0.0011
Sabit	9.1263*	0.1255	8.4834*	0.1937	8.6245*	0.1788
R ²	0.3620		0.2919		0.2970	
LR χ^2 (1) [Prob]	-		-		811.42[0.000]	
F Testi F(35,249) [Prob]			271.98[0.0000]		-	
Hausman Testi χ^2 (3) [Prob]	-		8.19[0.0422]			
Gözlem Sayısı	288					
Birim Sayısı	-			36		

* %5 önem düzeyinde anlamlıdır; ** %10 önem düzeyinde anlamlıdır; *** %15 önem düzeyinde anlamlıdır.

Sabit Etkiler modeli tahmin edildikten sonra F testi ile tüm birim etkilerin sıfıra eşit olduğu hipotezi ($H_0: \mu_i=0$) sınanmaktadır. Sonuçlara göre önem düzeyi 0.000 olduğundan H_0 hipotezi reddedilmekte ve böylece birim etkilerin var olduğu anlaşılmakta; HEKK modelinin uygun olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 168-172). Tesadüfi Etkiler modeli tahminlendikten sonra da HEKK modelinin geçerliliğinin tekrar test edilmesi mümkündür. Zaman etkilerinin standart hatalarının sıfıra eşit olduğu temel hipotez ($H_0: \sigma_\lambda=0$) Olabilirlik Oranı (LR) testi ile sınanmaktadır. Tablo 2’de yer alan LR test istatistiği değeri 811.42, 1 serbestlik dereceli χ^2 tablosu ile karşılaştırılmıştır. $811.42 > 3.84$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmektedir. Diğer bir ifade ile birim etkilerin var olduğu ve HEKK modelinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 173, 174).

Tablo 2’de Sabit Etkiler modelinin mi yoksa Tesadüfi Etkiler modelinin mi kullanılacağı ile ilgili olarak yapılan Hausman testi sonuçları incelendiğinde χ^2 değerinin 8.19 ve önem düzeyinin 0.0422 olması ile H_0 hipotezinin % 5 anlamlılık derecesinde reddedildiği görülmüştür ve Sabit Etkiler modelinin tercih edilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Tercih edilen Sabit Etkiler model sonuçlarının tüm katsayılarının anlamlı olduğu görülmüştür.

Sabit Etkiler modelinde değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon

olup olmadığının sınanması için çeşitli testler yapılmıştır. Değişen varyansı test etmek için Değiştirilmiş Wald testi kullanılmıştır. $H_0: \sigma_i^2 = \sigma^2$ (tüm i’ler için) hipotezi sınanıldığında hesaplanan $\chi_{36}^2 = 8858,97$ değeri ile tablo değeri karşılaştırıldığında “birimlerin varyansları eşittir” şeklinde kurulan H_0 hipotezi reddedilmekte ve değişen varyans olduğu görülmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 221). Modelde otokorelasyonun varlığı Bhargav, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson testi ve Baltagi-Wu’nun yerel en iyi değişmez testleri ile sınanmıştır. Her iki testte de, otokorelasyon katsayısının sıfıra eşit olduğu H_0 hipotezi test edilmektedir. Yapılan test sonucunda Bhargav, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson test istatistiği 0.4100; Baltagi-Wu’nun yerel en iyi değişmez testleri LBI ise 0.9463 bulunmuştur. Her iki test istatistiği değeri de kritik değer 2’den küçüktür, böylece modelde birinci dereceden otokorelasyon olduğu sonucu çıkmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 226, 237).

Modelde birimler arası korelasyonun varlığı Paseran testi ile sınanmıştır. Paseran testinin test istatistiği 12.884 ve olasılık değeri ise 0.000 bulunduğundan, “Birimler arası korelasyon yoktur” şeklinde belirlenen H_0 hipotezi reddedilmektedir. Böylece birimler arası korelasyonun olduğu görülmüştür.

Tablo 3: Sabit Etkiler Tahmincisi (Driscoll-Kraay Standart Hatalar)

Bağımlı Değişken: Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir (LKBDG)	Sabit Etkiler Tahmincisi (Driscoll-Kraay Standart Hatalar)	
	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hata
Değişkenler		
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı (OÖKO)	0.0033*	0.0010
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı (KİKO)	0.0299*	0.0029
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı (KPTO)	0.0034*	0.0011
Sabit	8.4834*	0.2455
R ²	0.3324	
Gözlem Sayısı	288	
Birim Sayısı	36	

* %5 önem düzeyinde anlamlıdır; ** %10 önem düzeyinde anlamlıdır; *** %15 önem düzeyinde anlamlıdır.

Elde edilen Sabit Etkiler Modelinde değişen varyans, otokorelasyon ve birimlerarası korelasyon varlığı tespit edildiği için dirençli Driscoll-Kraay standart hatalarla sabit etkiler regresyonu yeniden tahmin edilmiştir. Tablo 3'te gösterilen modelde katsayılara ve dirençli Driscoll-Kraay standart hatalara yer verilmiştir.

Modelin tüm katsayıları istatistiki olarak % 5 önem seviyesinde anlamlıdır. Sonuçların, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisinde kurulan ve önceki kısımda ifade edilen tüm alt hipotezleri desteklediği görülmektedir. Buna göre modelde toplumsal cinsiyet eşitliği göstergesi olarak yer verilen tüm toplumsal cinsiyet eşitliği değişkenlerinin (25 yaş ve üstü kadınlardan en az bir ortaöğrenim görmüş olanların oranı, kadınların işgücüne katılım oranı ve parlamentoda temsil oranı) ekonomik kalkınma göstergesi olarak yer verilen logaritmali kişi başına düşen gelir düzeyi üzerinde pozitif bir etkisi bulunmaktadır.

Tablo 3'te yer alan model sonuçları incelendiğinde en az bir ortaöğrenim görmüş kadınların oranının, kişi başına düşen gelir; diğer bir ifade ile ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif bir etkisi olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular, literatürde kadınların eğitim düzeyi ile ekonomik kalkınma arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koyan çalışmalar ile – Benavot (1989), Knowles vd. (2002), Thévenon vd. (2012), Oztunc vd. (2015), Cabeza-García vd. (2018) – paralellik göstermektedir. Söz konusu ilişkinin, “eğitimde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ekonomik kalkınma üzerinde negatif bir etkiye sahiptir” biçiminde ifade edildiği çalışmalar da bulunmaktadır. Sözü edilen çalışmalarda - Hill ve King (1993), Dollar ve Gatti (1999), Klasen (1999), Seguino (2000), Klasen (2002), Klasen ve Lamanna (2009), Yumuşak vd. (2013)- eğitimde toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin ekonomik kalkınma düzeyini azalttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemli bir diğer göstergesi, kadınların işgücüne katılım

düzeyidir. Model sonuçları, kadınların işgücüne katılım düzeyi arttığında kişi başına düşen gelirin arttığını ortaya koymakta; bu bulgu literatürde işgücüne katılımı toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğu yönündeki çalışmaları - Esteve-Volart (2004), Oztunc vd. (2015), Cabeza-García vd. (2018)- ve işgücüne katılımı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etkisi olduğu yönündeki çalışmaları -Klasen (1999), Klasen ve Lamanna (2009)- destekler niteliktedir.

Kadınların sosyoekonomik yaşamda statülerinin yükselmesi, karar alma mekanizmalarında aktif biçimde yer almaları ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda demokratik katılım düzeyinin artmasının, önemli bir toplumsal cinsiyet eşitliği göstergesi olduğu ifade edilebilir. Model sonuçlarına göre; kadınların parlamentoda temsil oranı arttığında kişi başına düşen gelir düzeyi yükselmektedir. Parlamentoda yer alan kadınların oranının, ekonomik kalkınma üzerinde pozitif bir etkisi olduğu yönündeki bulgu, literatürde bu bağlamda yapılan az sayıda çalışmayı - Jayasuriya ve Burke (2013), Xu (2015), Cabeza-García vd. (2018)- desteklemektedir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisinin 36 OECD üyesi ülke için incelendiği model, daha sonra OECD ülkeleri iki gruba ayrılarak yeniden tahminlenmiştir. Ülkelerin iki gruba ayrılmasında Tablo 1'de ortalama Kişi Başına Düşen Gelir olarak gösterilen 37.511 \$ ölçütü dikkate alınmıştır.

8 yılın ortalama KBDG düzeyi 37.511 \$ üstü olan ve 17 ülkeden oluşan Birinci Ülke Grubu; Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve ABD'yi kapsamaktadır. Kişi başına düşen gelir düzeyinin bağımlı değişken olduğu; en az bir orta öğrenim görmüş 25 yaş üstü kadınların oranı, işgücüne katılım oranı ve parlamentoda temsil oranı göstergelerinin açıklayıcı

değişkenler olarak yer aldığı modele ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 4'te yer almaktadır. Söz konusu Birinci Ülke Grubu için toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik

kalkınma ilişkisine ait HEKK, SE ve TE Modellerine ilişkin tahmin sonuçları ise Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 4: Birinci Ülke Grubu için Kurulan Modelin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
Kişi Başına Düşen Gelir \$	48645.02	12955.54
Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir	10.7654	0.2187
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı	92.4125	7.4351
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	57.1456	5.4295
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı	32.3059	8.0875

Tablo 4'te 2010-2017 yılları arasında 17 ülkeye ait kişi başına düşen gelire bakıldığında yaklaşık ortalama değerinin 48.645 \$ olduğu görülmektedir. Logaritmali kişi başına düşen gelir ise 10,76'dır.

En az bir ortaöğretim görmüş kadınların oranı ortalama 92,4125 iken işgücüne katılım oranı ortalama 57,1456'dır. Bu ülkelere ait kadınların parlamentoda temsil oranı ortalama 32,3059'dur.

Tablo 5: Birinci Ülke Grubu için Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir	HEKK Modeli		Sabit Etkiler Modeli		Tesadüfi Etkiler Modeli	
	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı	0.0132*	0.0026	0.0030**	0.0016	0.0034*	0.0016
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	0.0079*	0.0037	0.0057	0.0062	0.0027	0.0053
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı	0.0037**	0.0022	0.0088*	0.0020	0.0080*	0.0020
Sabit	10.113*	0.2353	9.8720*	0.3740	10.0421*	0.3284
R ²	0.1882		0.2007		0.1980	
LRχ ² (1) [Prob]	-		-		306.45[0.000]	
F Testi F(16.116) [Prob]	-		146.81[0.000]		-	
Hausman Testi χ ² (3) [Prob]	-		28.44[0.000]			
Gözlem Sayısı	136					
Birim Sayısı	-		17			

* %5 önem düzeyinde anlamlıdır; ** %10 önem düzeyinde anlamlıdır; *** %15 önem düzeyinde anlamlıdır.

Sabit Etkiler modeli ve Tesadüfi Etkiler modeli tahminlendikten sonra her ikisinin de HEKK modeline karşı geçerliliği, daha önceki kısımda açıklanan testler ile sınanmış ve HEKK ile kurulan modelin uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Hausman test sonucuna göre Sabit Etkiler modelinin geçerli olduğuna karar verilmiş ve geçerli varsayımlardan sapmalar test edilmiştir.

Modelde değişen varyansı test etmek için Değiştirilmiş Wald testi kullanılmıştır. H₀: $\sigma_i^2 = \sigma^2$ (tüm i'ler için) hipotezi sınanıldığında hesaplanan $\chi_{17}^2 = 20116,30$ değeri ile tablo değeri karşılaştırıldığında "birimlerin varyansları eşittir" şeklinde kurulan H₀ hipotezi reddedilmekte ve değişen varyans olduğu görülmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 221).

Otokorelasyonun varlığı Bhargav, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson testi ve Baltagi-Wu'nun yerel en iyi değişmez testleri ile sınanmıştır. Her iki testte de, otokorelasyon katsayısının sıfıra eşit olduğu H_0 hipotezi test edilmektedir. Yapılan test sonucunda Bhargav, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson testi istatistiği 0.4405; Baltagi-Wu'nun yerel en iyi değişmez testleri LBI ise 0.9011 bulunmuştur. Her iki test istatistiği değeri de kritik değer 2'den küçüktür, bu durumda modelde birinci dereceden otokorelasyon olduğu sonucu çıkmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 226, 237). Sabit Etkiler modelinde birimler arası korelasyonun varlığı Paseran

testi ile sınanmıştır. Paseran testinin test istatistiği 6.774 ve olasılık değeri ise 0.000 olduğundan, "birimler arası korelasyon yoktur" şeklinde belirlenen H_0 hipotezi reddedilmektedir. Böylece birimler arası korelasyonun olduğu görülmüştür.

Elde edilen Sabit Etkiler modelinde değişen varyans, otokorelasyon ve birimlerarası korelasyon varlığı tespit edildiği için dirençli Driscoll-Kraay standart hatalarla sabit etkiler regresyonu yeniden tahmin edilmiştir. Tablo 6'da gösterilen modelde katsayılar ve dirençli Driscoll-Kraay standart hatalara yer verilmiştir.

Tablo 6: Birinci Ülke Grubu İçin Sabit Etkiler Tahmincisi (Driscoll-Kraay Standart Hatalar)

Bağımlı Değişken: Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir	Sabit Etkiler Tahmincisi (Driscoll-Kraay Standart Hatalar)	
	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hata
Değişkenler		
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı	0.0030***	0.0017
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	0.0057	0.0045
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı	0.0089*	0.0011
Sabit	9.87*	0.3760
R ²	0.2007	
Gözlem Sayısı	136	
Birim Sayısı	17	

* %5 önem düzeyinde anlamlıdır; ** %10 önem düzeyinde anlamlıdır; *** %15 önem düzeyinde anlamlıdır.

Model sonuçlarına göre kişi başına düşen gelirleri daha yüksek olan OECD ülkeleri grubunda en az bir ortaöğrenim görmüş kadınların oranının ve kadınların parlamentoda temsil oranının yükselmesinin, kişi başına düşen gelir düzeyi; diğer bir ifade ile ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etki yarattığı görülmektedir. Bu bulgular, genel model sonuçları ile paralellik göstermektedir. Kadınların işgücüne katılım oranının, ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin ise istatistiki olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bulguların, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisinde kurulan hipotezlerden kadınların işgücüne katılımının artmasının, ekonomik kalkınmayı pozitif yönde etkileyeceği yönündeki alt hipotez dışındaki hipotezleri desteklediği görülmüştür.

Birinci modele dâhil edilen ülkelerde kadınların işgücüne katılım düzeyinin

ortalaması, Tablo 4'te de görüldüğü üzere %57 dolaylarındadır. Gruptaki bazı ülkeler için %70'in üzerine çıkan kadınların işgücüne katılım oranları, genel olarak grupta yer alan 17 ülke için de %50'nin üzerindedir. Bu kapsamda modelden elde edilen, kadınların işgücüne katılım düzeyinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamsız olduğu bulgusu, sözü edilen ülkelerde kadınların hali hazırda oldukça yüksek işgücüne katılım düzeyine sahip olmaları ile izah edilebilir.

8 yılın ortalama KBDG düzeyi 37.511 \$ altı olan ve 19 ülkeyi kapsayan İkinci Ülke Grubu ise Şili, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Yunanistan, Macaristan, İsrail, İtalya, Japonya, Kore, Letonya, Litvanya, Meksika, Yeni Zelanda, Polonya, Portekiz, Slovak Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya ve Türkiye'den oluşmaktadır. İkinci Ülke Grubu için yeniden tahminlenen modele ilişkin tanımlayıcı

istatistikler Tablo 7’de yer almaktadır. Söz konusu İkinci Ülke Grubu için toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisine

ait HEKK, SE ve TE Modellerine ilişkin tahmin sonuçları ise Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 7: İkinci Ülke Grubu için Kurulan Modelin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma
Kişi Başına Düşen Gelir \$	27549.89	5450.241
Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir	10.2034	0.2057
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı	81.3303	18.2969
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	49.8928	7.0419
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı	22.1724	7.9471

Tablo 7’ye bakıldığında 2010-2017 yılları arasında 19 ülkeye ait kişi başına düşen gelirin yaklaşık ortalama değerinin 27.550 \$ olduğu görülmektedir. Logaritmali kişi başına düşen gelir ise 10,20’dır.

En az bir ortaöğretim görmüş kadınların oranı ortalama 81,3303 iken işgücüne katılım oranı ortalama 49,8928’dir. Bu ülkelere ait kadınların parlamentoda temsil oranı ortalama 22,1724’tür.

Tablo 8: İkinci Ülke Grubu için Model Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken: Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir	HEKK Modeli		Sabit Etkiler Modeli		Tesadüfi Etkiler Modeli	
	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata	Katsayı	Standart Hata
Değişkenler						
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı	0.0033*	0.0013	0.0024	0.0021	0.0018	0.0018
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	0.0044	0.0033	0.0408*	0.0045	0.0320*	0.0042
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı	0.0024	0.0024	0.0017	0.0015	0.0021***	0.0015
Sabit	9.6627*	0.1116	7.9340*	0.2062	8.4116*	0.1901
R ²	0.1660		0.5012		0.4995	
LR χ^2 (1) [Prob]	-		-		319.18[0.000]	
F Testi F(18.130) [Prob]	-		131.36[0.000]		-	
Hausman Testi χ^2 (3) [Prob]	-		32.26[0.000]			
Gözlem Sayısı	152					
Birim Sayısı	-		19			

* %5 önem düzeyinde anlamlıdır; ** %10 önem düzeyinde anlamlıdır; *** %15 önem düzeyinde anlamlıdır.

Sabit Etkiler modeli ve Tesadüfi Etkiler modeli tahminlendikten sonra her ikisinin de HEKK modeline karşı geçerliliği, daha önceki kısımda açıklanan testler ile sınanmış ve HEKK ile kurulan modelin uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Hausman test sonucuna göre Sabit Etkiler modelinin geçerli olduğuna karar verilmiş ve geçerli varsayımlardan sapmalar test edilmiştir.

Modelde değişen varyansı test etmek için Değiştirilmiş Wald testi kullanılmıştır. $H_0: \sigma_1^2 = \sigma^2$ (tüm i’ler için) hipotezi sınıandığında hesaplanan $\chi_{19}^2 = 3894.82$ değeri ile tablo değeri karşılaştırıldığında “birimlerin varyansları eşittir” şeklinde kurulan H_0 hipotezi reddedilmekte ve değişen varyans olduğu görülmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 221).

Modelde otokorelasyonun varlığı Bhargav, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson testi ve Baltagi-Wu’nun yerel en iyi değişmez testleri ile sınanmıştır. Her iki testte de, otokorelasyon katsayısının sifıra eşit olduğu H_0 hipotezi test edilmektedir. Yapılan test sonucunda Bhargav, Franzini ve Narendranathan’ın Durbin-Watson test istatistiği 0.5124; Baltagi-Wu’nun yerel en iyi değişmez testleri LBI ise 1.1209 bulunmuştur. Her iki test istatistiği değeri de kritik değer 2’den küçüktür, bu durumda modelde birinci dereceden otokorelasyon olduğu sonucu çıkmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2016: 226, 237).

Birimler arası korelasyonun varlığı ise Paseran testi ile sınanmıştır. Paseran testinin test

istatistiği 3.173 ve olasılık değeri ise 0.0015 bulunduğundan “birimler arası korelasyon yoktur” şeklinde belirlenen H_0 hipotezi reddedilmektedir. Böylece birimler arası korelasyonun olduğu görülmüştür.

Elde edilen Sabit Etkiler modelinde değişen varyans, otokorelasyon ve birimlerarası

korelasyon varlığı tespit edildiği için dirençli Driscoll-Kraay standart hatalarla sabit etkiler regresyonu yeniden tahmin edilmiştir. Tablo 9’da gösterilen modelde katsayılara ve dirençli Driscoll-Kraay standart hatalara yer verilmiştir.

Tablo 9: İkinci Ülke Grubu için Sabit Etkiler Tahmincisi (Driscoll-Kraay Standart Hatalar)

Bağımlı Değişken: Logaritmali Kişi Başına Düşen Gelir	Sabit Etkiler Tahmincisi (Driscoll-Kraay Standart Hatalar)	
	Katsayı	Driscoll-Kraay Standart Hata
Değişkenler		
En az Bir Ortaöğretim Görmüş Kadınların Oranı	0.0024**	0.0011
Kadınların İşgücüne Katılım Oranı	0.0408*	0.0037
Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı	0.0017	0.0013
Sabit	7.9340*	0.1565
R ²	0.5012	
Gözlem Sayısı	152	
Birim Sayısı	19	

*%5 önem düzeyinde anlamlıdır; ** %10 önem düzeyinde anlamlıdır; *** %15 önem düzeyinde anlamlıdır.

Model sonuçlarına göre kişi başına düşen geliri daha düşük olan ikinci OECD ülkeleri grubunda en az bir ortaöğretim görmüş kadınların oranının ve kadınların işgücüne katılım oranının yükselmesinin, kişi başına düşen gelir düzeyi; diğer bir ifade ile ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etki yarattığı görülmektedir. Bu bulgular, genel model sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Kadınların parlamentoda temsil oranının, ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin ise istatistiki olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bulguların, toplumsal cinsiyet eşitliği ve ekonomik kalkınma ilişkisinde kurulan hipotezlerden kadınların demokratik katılım düzeyinin artmasının ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etki yaratacağı yönündeki hipotez dışındaki hipotezleri desteklediği görülmüştür.

Tablo 7’ye göre 19 ülkenin yer aldığı İkinci Gelir Grubunda kadınların parlamentoda temsil oranı ortalama olarak %22 dolaylarındadır. Bazı ülkeler özelinde bu oran %30’ların üzerinde seyretmekle birlikte; ortalamaya yakın ve ortalamanın altında kalan ülkeler çoğunluktadır. Yıllar itibariyle genel olarak

gruptaki ülkelerde kadınların parlamentoya katılım oranları artma eğiliminde olsa da kadınların demokratik katılımının genel olarak düşük olduğu İkinci Gelir Grubundaki ülkelerde parlamentoda temsil oranı değişkeninin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin istatistiki olarak anlamsız olduğu bulgusu, genel düşük katılım nedeniyle tutarlı bir sonuç olarak ifade edilebilir.

5. SONUÇ

Toplumsal cinsiyet eşitliği, her geçen gün insani gerekçelerle olduğu kadar toplumların sosyoekonomik gelişimine katkısı bakımından da önemini artıran bir konudur. Gelişmekte olan ülkelerde daha yoğun olmakla birlikte; dünyanın neredeyse tüm toplumlarında kadınlar aleyhine çeşitli düzeylerde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ortaya çıkmaktadır. Sözü edilen eşitsizlikler, kadınların kalkınma düzeyine olan mevcut ve potansiyel katkılarını göz ardı ederek toplumların gelişimi önünde engel teşkil etmektedir. Bu kapsamda çalışma ile eğitim, işgücü ve politik temsil alanlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin ekonomik kalkınma düzeyi üzerindeki etkisi, öncelikle 36 OECD ülkesi için daha sonra ise 36 OECD

ülkesinin gelir düzeylerine göre ikiye ayrıldığı ülke grupları için ayrı ayrı incelenmiştir.

36 OECD ülkesine yer veren genel model sonuçları; 25 yaş üstü kadınlardan en az bir ortaöğretim görmüş olanların oranı, kadınların işgücüne katılım oranı ve kadınların ulusal parlamentoda temsil oranı artıkça kişi başına düşen gelir düzeyinin yükseldiğini ortaya koymaktadır. Eğitimde, işgücüne katılımında ve politik temsilde toplumsal cinsiyet eşitliğinin artması ile ekonomik kalkınma düzeyinin yükseldiği bulgusu, literatürdeki ampirik çalışmaların önemli bir kısmı ile paralellik göstermektedir.

Gelir düzeyi daha yüksek olan 17 OECD ülkesinde en az bir ortaöğretim görmüş kadınların oranının ve kadınların parlamentoda temsil oranının yükselmesinin, ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etki

yarattığı görülmektedir. Bu bulgular, genel model sonuçları ile paralellik göstermektedir. Kadınların işgücüne katılım oranının, ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin ise istatistiki olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gelir düzeyleri daha düşük olan 19 ülkenin yer aldığı İkinci Ülke Grubu model sonuçlarına göre kişi başına düşen gelirleri daha düşük olan ikinci OECD ülkeleri grubunda en az bir ortaöğretim görmüş kadınların oranının ve kadınların işgücüne katılım oranının yükselmesinin, ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde pozitif etki yarattığı görülmektedir. Bu bulgular, genel model sonuçları ile paralellik göstermektedir. Kadınların parlamentoda temsil oranının, ekonomik kalkınma üzerindeki etkisinin ise istatistiki olarak anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

Arellano, M. (2003). Panel data econometrics. Oxford University Baskısı.

Asteriou, D. ve Hall, S. G. (2007). Applied econometrics-a modern approach (Gözden Geçirilmiş Baskı). New York: Palgrave Macmillan.

Baltagi, B. H. (2005). Econometric analysis of panel data (3. Baskı). İngiltere: John Wiley & Sons Ltd.

Benavot, A. (1989). Education, gender, and economic development: A cross-national study. Sociology of Education-Special Issue on Gender and Education, 62 (1), 14-32.

Cabeza-García, L., Del Brio, E. B. ve Oscanoa-Victorio, M. L. (2018). Gender factors and inclusive economic growth: the silent revolution. Sustainability, 10 (1), 121-134.

Dollar, D. ve Gatti, R. (1999). Gender inequality, income, and growth: Are good times good for women?. Working Paper No. 1, Washington, DC.: The World Bank, Development Research Group.

Esteve-Volart, B. (2000), Sex discrimination and growth. Working Paper No. 0-84, International Monetary Fund.

Greene, W. H. (2003). Econometric analysis (5. Baskı). New Jersey: Prentice Hall.

Hill, M. A. ve King, E. M. (1993). Women's education in developing countries: An overview. E. M. King, M. A. Hill (Ed.), Women's Education in Developing Countries içinde (1-50. ss.). Baltimore: The John Hopkins University.

Jayasuriya, D. S. ve Burke, P. J. (2013). Female parliamentarians and economic growth: evidence from a large panel. Applied Economics Letters, 20 (3), 304-307.

Klasen, S. (1999). Does gender inequality reduce growth and development? Evidence from cross-country regressions. Working Paper No. 7, , Washington, DC.: The World Bank, Development Research Group.

Klasen, S. (2002). Low schooling for girls, slower growth for all? Cross-country evidence on the effect of gender inequality in education

on economic development. *The World Bank Economic Review*, 16 (3), 345-373.

Klasen, S. ve Lamanna, F. (2009). The impact of gender inequality in education and employment on economic growth: New evidence for a panel of countries. *Feminist Economics*, 15 (3), 91-132.

Knowles, S., Lorgelly, P. K. ve Owen, P. D. (2002). Are educational gender gaps a brake on economic development? Some cross-country empirical evidence. *Oxford Economic Papers*, 54 (1), 118-149.

Momsen, J. H. (2009). *Gender and development*. Routledge.

Morrison, A., Raju, D. ve Sinha, N. (2007). *Gender Equality, Poverty and Economic Growth*, Policy Research Working Paper No. 4349, Washington, DC.: The World Bank Gender and Development Group Poverty Reduction and Economic Management Network.

Oztunc, H., Oo, Z. C. ve Serin, Z. V. (2015). Effects of female education on economic growth: A cross country empirical study. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 15 (2), 349-357.

Reeves, H. ve Baden, S. (2000). *Gender and development: Concepts and definitions*. Report No. 55, Brighton: Bridge Development-Gender, Institute of Development Studies.

Seguino, S. (2000). Gender inequality and economic growth: A cross-country analysis. *World Development*, 28 (7), 1211-1230.

The World Bank. (2001a). *2001 World development indicators*. Washington, DC.: The World Bank.

The World Bank. (2001b). *Engendering development: Through gender equality in rights, resources, and voice*. A World Bank Policy Research Report, New York: Oxford University.

The World Bank. (2003). *Gender equality and the millennium development goals*. Washington, DC.: The World Bank Gender and Development Group.

The World Bank. GDP per capita. Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.KD> (Erişim tarihi: 10.11.2019).

Thévenon, O., Ali, N., Adema, W. ve Del Pero, A. S. (2012). Effects of reducing gender gaps in education and labour force participation on economic growth in the OECD, Working Paper No. 138, Paris: OECD.

UNDP. Human development data, Erişim adresi: <http://hdr.undp.org/en/data> (Erişim tarihi: 10.11.2019).

Wooldridge, J. M. (2002). *Econometric analysis of cross section and panel data*. Londra: MIT Baskısı.

Xu, L. (2015). Effects of female political participation on economic growth: evidence from Asian countries. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Lund University-School of Economics and Management, İsveç.

Yerdelen Tatoğlu, F. (2016). *Panel veri ekonometrisi-stata uygulamalı* (Genişletilmiş 3. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yumuşak, İ. G., Bilen M. ve Ateş, H. (2013). The impacts of gender inequality in education on economic growth in Turkey. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 103, 1093-111.